

Wreszcie wspomnieć trzeba o innych niż omówione poprzednio główne kierunki zainteresowań badawczych S. Krakowskiego. Nieobca mu była problematyka dziejów kościoła polskiego do początków XIV w., które opracował w popularnej monografii⁴⁸, zjednoczenia ziem polskich na przełomie XIII i XIV w., czy wreszcie postaci Mikołaja Kopernika. Wspomnieć tu też wypadnie o jego zainteresowaniach historią dawnej Rusi, co zaowocowało recenzjami prac historyków radzieckich oraz jednym artykułem o problemie powstania scentralizowanego państwa ruskiego w literaturze radzieckiej. Wspólnie z Andrzejem F. Grabskim opublikował pracę poświęconą dziejom Polski przedrozbiorowej w historiografii naszych wschodnich sąsiadów. S. Krakowski był również autorem pracy o problematyce miejskiej w historiografii polskiej⁴⁹.

Jak widać z przeglądu badań pracowników Instytutu Historii nad polskim średniowieczem, na czoło wysuwa się problematyka historii regionalnej w szerokim ujęciu oraz dzieje wojskowości polskiej do XV w. włącznie, głównie w aspekcie, który można nazwać „społecznym”, oraz w problematyce grodów. Ponadto nieobce są im i inne zagadnienia z dziejów polskiej mediewistyki.

4. KIERUNKI BADAŃ NAD HISTORIĄ POLSKI XVI—XVIII W.

Od momentu powstania Uniwersytetu rozpoczął tu swą pracę wybitny badacz dziejów XVI w. prof. L. Kolankowski. Katedra, którą on kierował otrzymała bardzo szeroką nazwę Historii Polski. Po jego odejściu do Torunia przez pewien czas kierownikiem tej katedry był prof. Józef Dutkiewicz, a następnie Bohdan Baranowski. Po dwukrotnych zmianach katedra otrzymała wreszcie nazwę Historii XVI—XVIII w. Po likwidacji katedr w 1970 r. przeważająca część jej pracowników włączona została do utworzonego wówczas Zakładu Historii Polski Nowożytnej, którego kierownikiem został prof. Bohdan Baranowski, a od 1985 r. prof. Zbigniew Kuchowicz.

Kierunki badań nad dziejami Polski XVI—XVIII w. były bardzo różne. Szeroko rozwinięte były np. badania nad dziejami gospodarstwa wiejskiego tego okresu. Z zakresu dziejów produkcji rolniczej obok kilkunastu mniejszych prac przyczynkowych wymienić tu można kil-

⁴⁸ S. Krakowski, *Kościół a państwo polskie do początków XIV w.*, Warszawa 1950.

⁴⁹ S. Krakowski, *Problematyka miejska w historiografii polskiej*, Łódź 1950.

ka większych monografii, a więc Wojciecha Szczygielskiego o produkcji rolniczej gospodarstw folwarcznych w Wieluńskim od XVI do XVIII w.⁵⁰, B. Baranowskiego o produkcji rolniczej gospodarstw chłopskich i folwarcznych we wschodniej Wielkopolsce w XVIII w.⁵¹, tegoż autora o początkach uprawy ziemniaków⁵² czy też o strukturze produkcji roślinnej na ziemiach środkowej Polski na przełomie XVIII i XIX w.⁵³ Szeroko rozwinięte były badania nad dziejami hodowli. Oprócz więc licznych drobnych prac z tego zakresu wymienić można kilka książek B. Baranowskiego o hodowli bydła⁵⁴. Bardzo poważnie rozwinęły się w ośrodku łódzkim badania nad dziejami rybactwa i gospodarki stawowej. Oprócz szeregu mniejszych prac i artykułów można tu wspomnieć o kilku pozycjach książkowych dotyczących tego zakresu, które wyszły spod pióra W. Szczygielskiego⁵⁵.

Warto również wspomnieć, że kilku autorów łódzkich (W. Szczygielski, B. Baranowski i inni) było współautorami kilkutomowego *Zarysu dziejów gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, a także jednotomowego takiegoż zarysu w języku francuskim⁵⁶.

Innym nurtem badawczym ośrodka łódzkiego były prace nad konsumpcją spożywczą. Oprócz szeregu mniejszych prac można tu wymienić monografię Z. Kuchowicza dotyczącą wpływu odżywiania na stan zdrowotny społeczeństwa polskiego w XVIII w.⁵⁷, a także zarysy B. Baranowskiego o polskim młynarstwie oraz o polskiej karczmie⁵⁸.

⁵⁰ W. Szczygielski, *Produkcja rolnicza gospodarki folwarcznej w Wieluńskim od XVI do XVIII stulecia*, Łódź 1963.

⁵¹ B. Baranowski, *Gospodarstwo chłopskie i folwarczne we wschodniej Wielkopolsce w XVIII wieku*, Warszawa 1958.

⁵² B. Baranowski, *Początki i rozpowszechnienie uprawy ziemniaków na ziemiach środkowej Polski*, Łódź 1960.

⁵³ B. Baranowski, *Struktura produkcji roślinnej w Księstwie Warszawskim*, Wrocław 1966.

⁵⁴ B. Baranowski, *Podstawowa siła pociągowa dawnego rolnictwa w Polsce*, Wrocław 1966; idem, *Zanik tradycyjnego chowu krów oraz wierzeń i zabobonów z nim związanych na terenie obecnego województwa łódzkiego*, Łódź 1967.

⁵⁵ W. Szczygielski, *Gospodarka stawowa na ziemiach południowo-zachodnich Rzeczypospolitej w XVI—XVIII w. Studium z dziejów postępu w dawnym gospodarstwie wiejskim*, Łódź 1965; idem, *Z dziejów gospodarki rybnej w Polsce w XVII—XVIII w.*, Warszawa 1967; idem, *Zarys dziejów rybactwa śródlądowego w Polsce*, Warszawa 1967.

⁵⁶ *Zarys historii gospodarstwa wiejskiego w Polsce*, Warszawa 1964—1970, t. II i III; *Histoire de l'économie rurale en Pologne jusqu'à 1864*, Wrocław 1966.

⁵⁷ Z. Kuchowicz, *Wpływ odżywiania na stan zdrowotny społeczeństwa polskiego w XVIII wieku*, Łódź 1966.

⁵⁸ B. Baranowski, *Polskie młynarstwo*, Wrocław 1977; idem, *Polska karczma, restauracja, kawiarnia*, Wrocław 1979.

Jednym z bardzo poważnie rozwiniętych nurtów badań pracowników ośrodka łódzkiego były studia nad problemami zdrowotnymi XVI—XVIII w. I w tym zakresie obok szeregu drobniejszych prac można wymienić kilka większych monografii Z. Kuchowicza, a mianowicie o lekach i gusłach dawnej wsi⁵⁹, tegoż autora o warunkach zdrowotnych wsi i miasteczek na ziemiach środkowej Polski⁶⁰, również tego autora o problemach badań nad stanem biologicznym społeczeństwa polskiego od schyłku XVI do końca XVIII w.⁶¹ Zagadnieniem wychodzącym już poza ramy badań nad problemami zdrowotnymi i posiadającym bardzo szerokie aspekty badawcze jest książka Z. Kuchowicza o biologicznym wymiarze historii⁶², która spotkała się z bardzo żywym przyjęciem przez opinię naukową.

Jednym z szerszych nurtów badawczych uprawianych w ośrodku łódzkim były badania nad dziejami obyczajów. Oprócz licznych przyczynników wymienić tu trzeba dwie książki Z. Kuchowicza o charakterze zarysów tej problematyki⁶³. Tenże autor zajął się również złożonymi problemami tzw. miłości staropolskiej⁶⁴. B. Baranowski wydał pracę o sprawach obyczajowych w sądownictwie wiejskim w XVII i XVIII w.⁶⁵, a także kilka książek o procesach czarownic w Polsce⁶⁶ oraz o demonologii ludowej⁶⁷. Tenże autor napisał pracę poświęconą życiu codziennemu małych miasteczek⁶⁸ oraz książkę o kulturze ludowej ziem środkowej Polski⁶⁹.

⁵⁹ Z. Kuchowicz, *Leki i gusła dawnej wsi. Stan zdrowotny polskiej wsi pańszczyźnianej w XVII—XVIII w.*, Warszawa 1954.

⁶⁰ Z. Kuchowicz, *Z badań nad stanem sanitarnym wsi i miasteczek województw łęczyckiego i sieradzkiego*, Łódź 1961.

⁶¹ Z. Kuchowicz, *Z badań nad stanem biologicznym społeczeństwa polskiego od schyłku XVI do końca XVIII wieku*, Łódź 1972.

⁶² Z. Kuchowicz, *O biologiczny wymiar historii: książka propozycji*, Warszawa 1985.

⁶³ Z. Kuchowicz, *Z dziejów obyczajów polskich w XVII i pierwszej połowie XVIII w.*, Warszawa 1957; idem, *Obyczaje staropolskie XVI—XVIII wieku*, Łódź 1975.

⁶⁴ Z. Kuchowicz, *Miłość staropolska. Wzory — uczuciowość — obyczaje erotyczne XVI—XVIII wieku*, Łódź 1982.

⁶⁵ B. Baranowski, *Sprawy obyczajowe w sądownictwie wiejskim w Polsce wieku XVII i XVIII*, Łódź 1955.

⁶⁶ B. Baranowski, *Procesy czarownic w Polsce w XVII i XVIII wieku*, Łódź 1952; idem, *O hultajach, wiedźmach i wszetecznicach. Szkice z obyczajów XVII i XVIII w.*, Łódź 1963; idem, *Pożegnanie z diabłem i czarownicą*, Łódź 1955.

⁶⁷ B. Baranowski, *W kręgu upiórów i wilkołaków*, Łódź 1981.

⁶⁸ B. Baranowski, *Życie codzienne małego miasteczka w XVII i XVIII wieku*, Warszawa 1975.

⁶⁹ B. Baranowski, *Kultura ludowa XVII i XVIII wieku na ziemiach Polski Środkowej*, Łódź 1971.

Odrębnym nurtem badawczym były studia nad problematyką regionalną. Spod pióra W. Szczygielskiego wyszła historia ziemi wieluńskiej w dawnej Rzeczypospolitej⁷⁰. B. Baranowski opracował dzieje przedprzemysłowej Łodzi oraz zajął się problemami osadniczymi tego miasta do 1820 r.⁷¹ Autorzy tego ośrodka opracowali szereg artykułów z zakresu badań regionalnych, a także brali udział w zbiorowym opracowaniu dziejów Łodzi, Kutna, Sieradzkiego, Piotrkowskiego i Konińskiego.

Innym nurtem badawczym były studia nad problematyką społeczną i gospodarczą Polski w XVI—XVIII w. Szereg prac dotyczyło więc spraw wsi i małych miasteczek. W. Szczygielski był autorem jednej z części napisanego przez kilku autorów zarysu dziejów chłopów polskich⁷². B. Baranowski pisał o chłopskiej walce klasowej, szczególnie na terenach Kurpiowszczyzny, Podlasia i Łęczyckiego⁷³, a także o tzw. ludziach gościńca w XVII—XVIII w.⁷⁴ Jakub Goldberg był autorem książki o stosunkach agrarnych w miastach ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII w.⁷⁵ A wreszcie wymienić można szereg drobniejszych prac z tego zakresu, które wyszły spod piór autorów związanych ze środowiskiem Instytutu Historii UŁ.

Innej trochę tematyki dotyczyły studia z zakresu badań społeczno-politycznych u schyłku XVIII w. prowadzone przez W. Szczygielskiego oraz jego uczniów. Z tego zakresu na szczególną uwagę zasługują prace Wojciecha Szczygielskiego dotyczące celów lewicy polskiej u schyłku tamtego stulecia⁷⁶ oraz Andrzeja Stroynowskiego o reformie królewsczyzn na Sejmie Czteroletnim⁷⁷. Wreszcie wymienić można

⁷⁰ W. Szczygielski, *Dzieje ziemi wieluńskiej*, Łódź 1969.

⁷¹ B. Baranowski, *Zmiany w sieci osadniczej na obszarze obecnej Łodzi od końca XVI w. do roku 1820*, Łódź 1974; idem, *O dawnej Łodzi*, Łódź 1976.

⁷² W. Szczygielski i in., *Z dziejów chłopów polskich. Od wczesnego feudalizmu do 1939 r.*, Warszawa 1968.

⁷³ B. Baranowski, *Powstanie Kostki Napierskiego w 1651 r.*, Warszawa 1951; idem, *Walka chłopów kurpiowskich z feudalnym uciskiem*, Warszawa 1951; idem, *Powstania chłopskie na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1952; idem, *Z dziejów antyfeudalnych ruchów chłopskich na Podlasiu. Walka chłopów suraskich z feudalnym uciskiem w XVI—XVIII wieku*, Warszawa 1953; idem, *Położenie i walka klasowa chłopów w królewsczyznach woj. łęczyckiego w XVI—XVIII w.*, Warszawa 1956.

⁷⁴ B. Baranowski, *Ludzie gościńca w XVII—XVIII w.*, Łódź 1986.

⁷⁵ J. Goldberg, *Stosunki agrarne w miastach ziemi wieluńskiej w drugiej połowie XVII i w XVIII w.*, Łódź 1960.

⁷⁶ W. Szczygielski, *Cele lewicy polskiej u schyłku XVIII wieku*, Łódź 1975.

⁷⁷ A. Stroynowski, *Reforma królewsczyzn na Sejmie Czteroletnim*, Łódź 1979.

kilka prac o składzie społecznym i organizacji wojska polskiego w XVII w., jak np. B. Baranowskiego⁷⁸ i innych.

Badania z historii stosunków dyplomatycznych, wojskowych czy też kulturalnych Polski z innymi krajami stanowił odrębny nurt badawczy tego zespołu. Oprócz szeregu mniejszych przyczynków łódzkich autorów można wymienić kilka rozpraw dotyczących stosunków polsko-tatarskich w XVII w.⁷⁹, dalej prace dotyczące polsko-szwedzkich działań wojennych w latach 1655—1660⁸⁰. Opracowana została rozprawa dotycząca znajomości Wschodu w dawnej Polsce do początku XVIII stulecia⁸¹, a także prace dotyczące kulturalnych stosunków polsko-kaukaskich⁸².

Osobno trzeba wymienić biografie poszczególnych kobiet, które odegrały w naszych dziejach niepoślednią rolę, a które wyszły spod pióra Z. Kuchowicza i Z. Libiszowskiej. Tu na czołowym miejscu należy postawić wielką monografię Z. Kuchowicza, która doczekała się dwóch wydań, o małżonce króla Zygmunta Augusta Barbarze Radziwiłównie⁸³. Z. Libiszowska była autorką pracy o żonie Władysława IV i Jana Kazimierza Marii Ludwice⁸⁴. Wreszcie należy wspomnieć o zbiorze szkiców Z. Kuchowicza o szeregu wybitnych kobiet polskich z XVI—XVIII stulecia, które wydane zostały w osobnej książce⁸⁵.

Dość specyficznym nurtem badań Z. Kuchowicza były studia nad stanem zdrowotnym magnaterii polskiej oraz znaczenie tego zagadnienia dla małej aktywności politycznej tej tak ważnej grupy klasy feudalnej. B. Baranowski napisał również kilka mniejszych prac o pierwszych rektorach Uniwersytetu Łódzkiego, o badaniach historycznych

⁷⁸ B. Baranowski, *Organizacja wojska polskiego w latach trzydziestych i czterdziestych XVII w.*, Warszawa 1957.

⁷⁹ B. Baranowski, *Polska a Tatarszczyzna w latach 1624—1629*, Łódź 1948; idem, *Stosunki polsko-tatarskie w latach 1632—1648*, Łódź 1949; idem, *Chłop polski w walce z Tatarami*, Warszawa 1952.

⁸⁰ B. Baranowski, Z. Libiszowska, *Walka narodu polskiego z najazdem szwedzkim*, Warszawa 1952; Z. Kuchowicz, Z. Spieralski, *Stefan Czarniecki pogromca Szwedów*, Warszawa 1953; idem, *W walce z najazdem szwedzkim 1655—1660*, Warszawa 1956.

⁸¹ B. Baranowski, *Znajomość Wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź 1950.

⁸² B. Baranowski, *Polsko-azerbejdżańskie stosunki kulturalne w pierwszej połowie XIX wieku*, Łódź 1979; idem, *Polskie zainteresowania z XVIII i XIX wieku kulturą Gruzji*, Wrocław 1982; B. Baranowski, K. Baranowski, *Polaków kaukaskie drogi*, Łódź 1985.

⁸³ Z. Kuchowicz, *Barbara Radziwiłówna*, Łódź 1976; wyd. II, Łódź 1985.

⁸⁴ Z. Libiszowska, *Żona dwóch Wazów*, Warszawa 1963.

⁸⁵ Z. Kuchowicz, *Wizerunki niepospolitych niewiast staropolskich XVI—XVIII wieku*, Łódź 1972.

prowadzonych na tej uczelni. Był on również współautorem monografii tejże uczelni w pierwszych latach jej istnienia⁸⁶.

W omawianym zespole prowadzona była również działalność edytorska. Zbigniew Kuchowicz był współwydawcą bardzo poważnego wydawnictwa źródłowego z XVII w. *Liber generationis plebanorum*, czyli tzw. *Liber chamorum* Waleriana Nekandy Trepki. B. Baranowski był współwydawcą dwóch tomów instrukcji gospodarczych z dóbr magnackich i szlacheckich z XVII—XIX w. oraz najdawniejszych procesów o czary w Kaliszu.

Należy także wspomnieć o badaniach nad epigrafiką prowadzonych pod kierownictwem R. Rosina przez Zakład Nauk Pomocniczych przy współudziale Studenckiego Koła Historyków UŁ. Dały one bardzo poważne wyniki. Wydanych też zostało kilka tomów źródeł w ogólnopolskiej serii wydawniczej *Corpus inscriptionum Poloniae*⁸⁷.

Osobno wreszcie trzeba wymienić znaczną liczbę zestawów tekstów źródłowych, a więc wyboru anegdot, facecji i sensacji obyczajowych z XVII w., kilku zestawów materiałów dotyczących dziejów chłopów czy też nietolerancji i zabobonów. A wreszcie wspomnieć można o różnego rodzaju zestawach tekstów dotyczących historii Polski dla użytku studentów czy też uczniów szkół średnich. W pracach tych brali udział: B. Baranowski, J. Goldberg, Z. Kuchowicz, Z. Libiszowska, R. Rosin, W. Szczygielski i inni.

5. KIERUNKI BADAŃ NAD HISTORIĄ POLSKI XIX W.

Na przestrzeni minionych 40 lat badania historii Polski okresu zaborów (1795—1914) prowadzone były przez zespół badawczy ukształtowany w zasadzie przez prof. Natalię Gąsiorowską, w latach jej pracy w Uniwersytecie Łódzkim. Najmłodszy badacz w tym zespole to uczniowie uczniów i wychowanków prof. N. Gąsiorowskiej. Dość częste zmiany struktury organizacyjnej Instytutu Historii powodowały, że ten merytorycznie jednolity zespół działał w różnych jednostkach organizacyjnych. Profesor N. Gąsiorowska tworzyła go w szczególnych warunkach: w Uniwersytecie powstającym z niczego, w mieście stanowiącym żywy przykład rozwoju kapitalistycznego przemysłu i klas

⁸⁶ B. Baranowski, K. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945—1949)*, Łódź 1985.

⁸⁷ *Corpus Inscriptionum Poloniae*, t. II, *Województwo sieradzkie*, oprac. A. Szymczakowa, J. Szymczak, red. R. Rosin, Warszawa—Łódź 1981; t. III, *Województwo miejskie łódzkie*, oprac. i red. idem, Łódź 1982; t. IV, *Województwo skler-niewickie*, z. 2, *Miasto Łowicz*, oprac. J. Szymczak, red. R. Rosin, Warszawa 1987.